

РОЗДІЛ IV. ВІДГОМІН КНЯЖОЇ ДОБИ НА ВОЛИНІ

УДК 94(477)(092)

Світлана Гаврилюк

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ КНЯЗЯ ВІТОВТА НА ТЛІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА СУЧАСНОСТІ

Особливим періодом в історії України XIV–XVI ст. була Литовсько-руська доба. Як зазначає український історик О. Палій, князі з литовської династії, які утвердилися в Києві після його визволення від ординської залежності, під впливом потужної київської державної традиції швидко стали виразниками інтересів українських бояр та населення. Навіть офіційною мовою Великого князівства Литовського стає українська. Водночас централізаторська політика литовських князів не могла довго миритися з таким станом речей, який загрожував цілісності Литовської держави [9, с. 229–230]. З часом інтеграція українських територій до складу Польського королівства та Великого князівства Литовського, політика цих двох держав, а також стосунки між ними почали визначати політичне, економічне та культурне життя України [10, с. 98].

Одним із представників доби Великого князівства Литовського на Волині є князь Вітовт з литовської правлячої династії Гедиміновичів. Він народився близько 1352 р. і помер у литовській княжій резиденції Троках (Тракаї) біля Вільна (Вільнюса) у 1432 р. Час його правління (1392–1430) посідає одне з чільних місць в історії пізнього Середньовіччя [9, с. 228]. Саме за Вітовта Велике князівство Литовське стало потужною державою Східної Європи, майже на сорок років перетворилось із аморфного федеративного об'єднання земель у доволі міцну централізовану державу. До самої смерті своєю княжою волею Вітовт придушував сепаратистські дії удільних князів-державців, утримуючи таким способом державну стабільність. Династичні шлюби, припинення князівських міжусобиць, реформи, привілеї містам та міщанам, ліквідація загрози агресії з боку сусідніх держав зумовили стабілізацію становища в державі. Князь Вітовт послідовно протидіяв інтеграційній політиці московського князівства стосовно колишніх земель Київської держави, домагаючись розширення кордонів Великого князівства Литовського на сході та південному сході [10, с. 98–99].

Політичний портрет князя Вітовта дуже яскравий на тлі своєї епохи [9, с. 230–232]. З його правління пов'язані чимало значимих подій в історії Великого князівства Литовського, одна з яких – організація у Луцьку взимку 1429 р. так званого «з'їзду монархів» [6, с. 30; 11, с. 219].

З'їзд європейських монархів у Луцьку – цей своєрідний дипломатичний конгрес, який тривав майже сім тижнів – став по суті першим європейським самітом у Центрально-Східній Європі [14]. Вирішення цілої низки нагальних справ повинно було сприяти відчутному зміцненню міжнародного геополітичного становища, яке зациклювалось навколо «пруської» проблеми, гуситських війн у Чехії та їх наслідків (до речі, після спалення Яна Гуса у 1415 році Вітовт прийняв пропозицію гуситів стати їхнім королем і

направив на декілька років у Чехію свого намісника князя Сигізмунда Корибутовича з п'ятитисячним литовським військом), нової мілітарної загрози з боку Османської імперії. У зв'язку з «волоською» справою, яка загострила питання турецької загрози і яка обговорювалася на з'їзді монархів, на часі стала проблема негайного створення антитурецької коаліції.

І, очевидно, найважливішою церемоніальною процедурою для ініціаторів з'їзду було коронування самого Вітовта на короля Литви. Річ у тім, що Вітовт із 1392 року титулувався лише як великий князь литовський. У той же час його двоюрідний брат Ягайло став польським королем Владиславом II, засновником польської королівської династії Ягеллонів. Для того, щоб закріпитися і утвердити свою владу у Великому Князівстві Литовському, Вітовт під впливом німецького імператора Сигізмунда із Люксембурзької династії вирішив прийняти корону саме у місті Лучеську, яке він проголосив неофіційною південною столицею князівства і за час свого правління помітно розбудував і зміцнив. Це стосується передусім Верхнього і Нижнього (Окольного) замків, оборонні споруди яких були модернізовані згідно з новими викликами застосування вогнепальної зброї.

Знаменитий хроніст Ян Длугош писав, що спочатку до Луцька прибула польська делегація – разом із королем Владиславом Ягайлом приїхали краківський єпископ Збігнев Олесницький, архієпископ Ян Тарнавський, сенатор Войцех Ястжембець. Пізніше на зібрання прибув король римський і угорський Сигізмунд I, який наперед себе, аби виправдати затримку, прислав своїх послів [13, с. 18–19]. Його зустріч, яку описав польський історик-хроніст XV ст. Ян Длугош, була особливо пишною. Далеко за місто, аж до Забороля, виїхали господарі на чолі з Вітовтом і Ягайлом та представники руської, латинської, вірменської, єврейської, караїмської громад Луцька. Після урочистої зустрічі процесія рушила до самого міста. Назустріч виходили багато людей з сіл, самих лучан та вже прибулих гостей з'їзду. Процес був справжньою презентацією, під час якої кожен володар намагався подати своє представництво якомога пишніше і багатше. Все відбувалося під звуки церковних дзвонів, барабанів і сурм. Після прибуття в замок великий князь влаштував ще один прийом з королівським почестями [13, с. 17].

Історик Ігор Сюдюков наголошує, що список тих, хто брав участь у з'їзді, був вражаючим. Крім Великого князя Литовського Вітовта, який на той час був володарем переважної частини українських земель, і названих вже польського короля і римського короля Сигізмунда I, приїхали король данський і шведський Ерік VII, великий князь московський Василь II Темний, прадід Івана Грозного. На саміті не було королів англійського і французького – між їхніми державами тривала Столітня війна, і саме 1429 року розпочала свої визвольні походи Жанна д'Арк. У замку Любарта засідали також представник Папи Римського Мартина V, повноважний посол візантійського імператора Іоанна VIII Лев Кантакузін, магістри Лівонського та Тевтонського орденів (Зігфрід Шпангайм та Герхард фон Балгі). Загалом тоді до Луцька приїхало 15 тисяч осіб, для яких приготували двори не тільки у місті, а й у його околицях, засідання ж проходили у князівському палаці (Верхній замок Луцька). Вітовт як господар влаштував для поважних гостей банкет за банкетом, для чого заздалегідь були приготовлені сотні бочок вина і пива, стада лосів, зубрів, кабанів [14].

Для максимальної зручності іменитих монархів були підготовлені розкішні палати в князівському палаці у Луцькому Верхньому замку, будинках луцьких міщан та мешканців тодішніх передмість – Гнідави і Красного, а також околиць Лучеська – Жидичина та Ківерець [11, с. 219; 2, с. 29].

Господарями з'їзду були Вітовт Кейстутович з династії Гедиміновичів, литовсько-руські князівські роди Острозьких, Гольшанських, Сангушків, Четвертинських, Чорторийських, Друцьких, Курцевичі, також луцькі римо-католицькі, православні, вірменські єпископи, єврейське духовенство [3; 2, с. 30; 13, с. 20].

Проблеми, які вирішувалися на з'їзді в Луцьку у 1429 році, можна окреслити наступним чином: 1) *Волоське питання*. Угорці, турки та поляки претендували на землі Молдовського господарства. У боротьбі з турками Молдова за угодою 1412 р. мала виступати на боці німецького імператора. Але вона не виконувала зобов'язань, тому Сигізмунд пропонував поділити цей край між Польщею та Угорщиною. 2) *Створення антитурецької коаліції*. Монархи, які мали свої інтереси на Балканах, або поблизу Дунаю, були занепокоєні зростаючою турецькою загрозою. Сигізмунд I виступив із пропозицією до Литви та Польщі увійти до антитурецької коаліції, на що поляки відповіли своїм небажанням наражатися на велику небезпеку доти, доки коаліції не сформує більшість європейських держав. 3) *Ганзейське питання*. Данський король Ерік був особливо зацікавленим у тому, щоби врегулювати відносини з містами німецької Ганзи. Давні сутички між ними та Данією виснажували королівство. Обговорювалися питання про врегулювання відносин з містами Ганзи. 4) *Релігійні питання*. На з'їзді виносилося питання про унію католицької та православної церков. Вітовт прагнув мати в князівстві самостійну церковну організацію, крім того, унію підтримував римський король та папські послі. Проте духовенство відмовилося навіть вступати в дискусію, отже справа закінчилася нічим. Обговорювалися натомість питання розколу католицької церкви і діяльність гуситів у Чехії. 5) *Чеське питання стосувалося гуситських війн у Чехії та їх наслідків*. Після спалення Яна Гуса у 1415 р. Вітовт прийняв пропозицію гуситів стати їхнім королем і направив на декілька років у Чехію свого намісника князя Сигізмунда Корибутовича з п'ятитисячним литовським військом. 6) *Коронування Вітовта*. Аби відвернути амбіції Вітовта на Чеське королівство і щоб ослабити Польщу, Сигізмунд здавна підбурював Вітовта на титул короля Литви. Вітовт також цього хотів, але активними противниками литовсько-руського королівства були поляки, які керувалися тим, що литовці не мають права нехтувати умовами Кревської унії 1385 р. Питання коронації відклали на наступний з'їзд у Вільно. Крім того, обговорювалася низка питань про вироблення правил торгівлі, податки, судноплавство на Балтиці тощо [3; 13, с. 26].

Основне питання (коронація Вітовта), на успішне вирішення якого сподівалися Сигізмунд та Вітовт, було зірване поляками. Висловивши свій протест, польська делегація покинула Луцьк [13, с. 26]. Через протидію поляків коронавання Вітовта перенесли на вересень 1430 року [13, с. 28]. Коронаційні акти були підготовлені у канцелярії Сигізмунда. Литва проголошувалася королівством на вічні часи. Проте через перешкоду поляків, які перекрили шлях і не пустили корону до Литви, урочиста коронація Вітовта так і не відбулася. Сам князь Вітовт несподівано помер у жовтні 1430 року [13, с. 28]. Втім, в українській історичній традиції до XVIII століття його згадували саме як короля. Заслуга Вітовта і в тому, що він посунув межі традиції монарших з'їздів, що були

паростками сучасної політичної системи, насамперед Європейського Союзу, на схід, поширивши їх на українські, білоруські та литовські землі [14].

Через суперечки між головними його учасниками з'їзд не мав суттєвого впливу на політичне життя тогочасної Центрально-Східної Європи [11, с. 219]. Однак в історичній літературі його інколи класифікують сучасними термінами як один із перших європейських «самітів», «першу в історії міжнародної політики багатосторонню зустріч на найвищому рівні» або навіть як «прообраз» Європарламенту [12, с. 314]. Натомість з'їзд європейських монархів став значною історичною подією в історії пізньосередньовічного Луцька і Волині загалом. Він суттєво підсилив вагомість Луцька у розвитку Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Невдовзі місто отримало магдебурзьке право, далі – стало воєводським центром Речі Посполитої [11, с. 219].

Отже, ім'я великого князя литовського Вітовта тісно пов'язане з містом Луцьком. За його правління Луцьк відіграв роль другої столиці Великого князівства Литовського після Вільнюса [13, с. 11]. Внесок князя Вітовта у зміцнення ролі Луцька як політичного, адміністративного, економічного, культурного і духовного осередку Центрально-Східної Європи, вже давно мав би бути по праву оцінений сучасниками. Така ідея неодноразово обговорювалася у Волинському національному університеті імені Лесі Українки і навіть були зроблені певні вагомі кроки до її реалізації.

Зокрема, у жовтні 2015 року на факультеті історії, політології та національної безпеки університету відбулася міжнародна науково-практична конференція «Князь Вітовт: історична постать на тлі епохи». Її організаторами виступили Волинський національний університет імені Лесі Українки (у той час – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки), Університет Вітовта Великого у Каунасі (Литва) та Люблінський Католицький університет Іоанна Павла II (Республіка Польща).

Звернення до означеної теми було невинуватим. Адже непрості політичні реалії європейського континенту, зокрема, його центрально-східної частини, спричинені порушенням системи безпеки росією, її відвертою агресією проти України, уже тоді вимагали об'єднання зусиль європейських країн, насамперед тих держав, які є сусідами росії. У цьому контексті повчальним стало звернення до досвіду попередніх століть. Цей досвід яскраво демонструє політика князя Вітовта – некоронованого короля Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Усі землі князівства залишалися повноправними складовими частинами цієї поліетнічної державної федерації, що тоді домінувала на теренах від Балтики до Чорномор'я і багато в чому визначила подальшу історичну долю всіх народів Центрально-Східної Європи.

У вітальних словах керівників названих університетів підкреслювалося, що перемога у союзі з Польським королівством під Грюнвальдом 1410 року, скликання з'їзду європейських монархів у 1429 році у Луцьку – це визначні віхи політики князя Вітовта Великого у справі тодішньої своєрідної євроінтеграції – процесу, актуального нині для України. Тому, звертаючись до постаті Вітовта Великого, варто ще раз переосмислити уроки минулого задля гарантування безпеки сьогодення і майбутнього.

Робота конференції зосереджувалася на обговоренні питань, які стосувалися геополітичних процесів в Центрально-Східній Європі у другій половині XIV – першій половині XV ст. (це виступи професора Я. Шабали «Геополітичні чинники розвитку українських земель в другій половині XIV – першій половині XV ст.», доцентів

В. Пришляка «Великий князь литовський Вітовт в історії та історіографії Центрально-Східної Європи», Г. Хлібовської «Польсько-литовські стосунки на рубежі XIV–XV ст.», А. Ткачука «Литовсько-московське протистояння в другій половині XIV – на початку XV ст.», наукового співробітника Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку М. Кушпи «Про обставини укняжіння Вітовта у Луцьку»).

Окрема секція обговорювала питання соціальних, економічних та культурних процесів Литви і Русі в епоху Вітовта. Були заслухані повідомлення доцентів С. Панишка «Технологічна революція XIV–XV ст. на Волині», О. Карліної «Урбаністичні процеси на Волині і в Литві в XIV–XVI ст.», старшого викладача О. Штанько «Місто Луцьк за часів після Вітовта (середина XV – перша половина XVI ст.)», заступника директора з наукової роботи Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку В. Баюка «Палац Вітовта у Луцькому замку – місце проведення з'їзду європейських монархів 1429 р.», провідного наукового співробітника Волинського краєзнавчого музею О. Бірюліної «Кошер – волосний центр Волині за литовської доби».

Спеціальною темою розмови на конференції стали питання внеску університетів у вшанування постаті князя Вітовта та розвиток євроінтеграційних процесів в Україні. Учасники почули конкретні пропозиції ректора Університету Вітовта Великого Юзаса Аугутіса, ректора Люблінського Католицького університету Іоанна Павла II Антоні Дембінські та ректора СНУ імені Лесі Українки Ігоря Коцана.

Ці пропозиції стали основою Резолюції, прийнятої учасниками конференції 16 жовтня 2015 р. У ній, зокрема, зазначалося, що, осмислюючи безпосередній внесок князя Вітовта Великого у євроінтеграційні процеси, важливу роль у розбудові Луцька як європейського міста, учасники конференції виступають з пропозицією спорудити в Луцьку пам'ятник Вітовту – некоронованому королю Литви, князеві Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Учасники міжнародної науково-практичної конференції «Князь Вітовт: історична постать на тлі епохи» (Луцьк, 16 жовтня 2015 р.) звернулися до Луцької міської ради з клопотанням дати дозвіл на встановлення пам'ятника князю Вітовту Великому, визначити його місце та оголосити конкурс на кращий проект пам'ятника. У рамках співпраці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Університету Вітовта Великого (Каунас, Литва), Люблінського католицького університету Іоанна Павла II (Люблін, Польща) було вирішено започаткувати постійно діючий науковий семінар, присвячений дослідженню геополітичних процесів у Центрально-Східній Європі у минулому та в сучасну добу.

Така робота продовжилася і в наступні роки. Так, у травні 2016 року відбулася зустріч ректорів означених трьох університетів, на якій вирішили й надалі клопотати про спорудження пам'ятника князеві Вітовту у Луцьку, оголосити конкурс на кращий ескіз та скульптурний проект такого монумента, розпочати практику впровадження міжнародних грантових програм щодо даної тематики і навіть створити фільм, присвячений добі Вітовта Великого на Волині, залучивши архівні та інші документальні матеріали.

У 2014 році побачив світ художній твір авторства В. Гребенюка «Європа. Луцьк. 1429». Журналістка Н. Малімон писала на сторінках газети «День»: «Презентація книжки Віктора Гребенюка «Європа. Луцьк. 1429» відбулася у Луцьку в час, коли в Україні анексували Крим, а на сході триває справжня війна з сусідньою державою... Тому аналогії з часами Вітовта та з'їздом монархів були надто яскравими. Адже і Волинське князівство, як

говорить рецензент книжки краєзнавець Петро Троневи́ч, котрий написав не одну монографію про історію Старого Луцька, було приєднано до Великого Литовського князівства силоміць. Син князя Любарта Федір вісім років боровся за збереження самостійності Волині як окремої держави. Проте тільки наступник Вітовта князь Свидригайло зумів відновити Волинське князівство як самостійну державу, котра уже добровільно увійшла у склад Великого Литовського князівства. Епоху Вітовта для Волині історики називають «золотою», бо був розквіт, місто мало вагу в Європі. Але з історичних документів, які збереглися, відомо, що князь тримав волинян у залізних рукавицях, погрожував волинській еліті, й якщо за Любарта містом керували тільки русини- українці, то за Вітовта – тільки литвини... І досі не було жодного українського художнього твору про ті часи, тільки інтерпретація подій з точки зору поляків чи литовців» [8].

У наступні роки викладачі Волинського національного університету імені Лесі Українки ініціювали відзначити науковими заходами 590-ту річницю європейського з'їзду монархів, яка припадала на 2019 рік. Доцент університету В. Пришляк підготував обґрунтування таких урочистостей, у якому говорилося: «Європейський з'їзд 1429 року – міжнародна дипломатична зустріч, яка відбулася у січні в Луцьку – другій, південній столиці Великого князівства Литовського, Руського, Жематійського на Волині. Скликаний на Водохреще з відома та згоди імператора Священної Римської імперії, короля угорського, німецького та чеського – Сигізмунда I Люксембурзького за ініціативою великого князя литовського Вітовта з метою вирішення низки політичних та економічних питань Центрально-Східної Європи. Це був один із перших європейських самітів чи навіть «праобраз» Європарламенту, що проходив у князівському палаці Верхнього замку. На ньому обговорювалися волоське, ганзейське та чеське питання. Йшлося також про створення антитурецької коаліції, релігійні проблеми та коронацію Вітовта. Перша в історії європейської дипломатії багатостороння зустріч монархів на найвищому рівні стала значною подією в історії Луцька і Волині загалом.

З огляду на важливість 590-літньої дати пропонуємо:

- на початку 2019 р. організувати і провести міжнародну академію / наукову конференцію на тему «Європейський з'їзд 1429 року в Луцьку»;
- посприяти і забезпечити організацію документальної евристики в архівосховищах і наукових бібліотеках, фондах музеїв України, Білорусі, Литви і Польщі з метою виявлення нових джерел;
- пошквалити історико-краєзнавчу і просвітницько-популяризаторську роботу, пов'язану з тематикою литовсько-руського періоду;
- напрацювати і запровадити туристичні маршрути пам'ятними місцями середньовічного Луцька та Волині, що стосуються історії організації та проведення європейського з'їзду 1429 р.;
- систематично популяризувати у засобах масової інформації тематику, стратегію та підготовку відзначення 590-літнього ювілею історичної події».

У 2019 році до 590-ї річниці з'їзду європейських монархів при Луцькій міській раді було створено організаційний комітет з підготовки відзначення такої події. До нього увійшли, крім посадовців, мистецтвознавці, історики, експерти, громадські діячі. З цієї нагоди було заплановано низку різноманітних заходів, спрямованих на формування

позитивного іміджу Луцька в Україні та за її межами, а також посилення привабливості об'єктів культурної спадщини міста для туристів [15; 4].

Чим був з'їзд монархів 1429 року для тодішньої Європи? Чому він важливий для нас? Чи варто привертати увагу до цих подій і чи актуальні вони нині? Доктор історичних наук Б. Черкас наголошує: «У цій події цікаве все. Передусім – сам факт проведення заходу такого рівня, а також склад і статус персон, а саме монархів – глав держав, котрі прибули для участі у ньому. Фактично, це вияв давніх європейських політичних традицій, які у XV столітті дійшли й до українських земель» [14].

На думку сучасних дослідників, на з'їзді у Луцьку в 1429 році розглядалися не локальні справи, а найактуальніші проблеми загальноєвропейського рівня. Серед них – коронування Великого князя Литовського Вітовта, що, на думку істориків, могло б докорінно змінити політичну карту Європи, адже тоді б на противагу Речі Посполитій та московському князівству, яке з удільного князівства у складі Володимиро-Суздальського, стало Великим і хоч перебувало під безпосередньою владою Золотої Орди до 1480 р., набирало сили, було б утворено Литовсько-Руське королівство. Коронування володаря означало б фактичну незалежність його держави. Друге питання порядку денного монаршого саміту – це створення антитурецької коаліції. Володарі, котрі мали власні інтереси на Балканах і поблизу Дунаю, були вельми стурбовані посиленням Османської імперії, що на ранньому Новому часі була наддержавою і таки знищила Візантійську імперію, через 24 роки після з'їзду монархів у Луцьку захопивши її столицю Константинополь. На з'їзді також обговорювалася доля молдавських земель, на які претендували турки, угорці і поляки, проблеми унії (об'єднання католицької та православних церков) й Ганзейського союзу, що був економічним та політичним союзом північно-німецьких князівств [14].

Дослідник Б. Черкас поділяє думку про те, що з'їзди монархів на зразок Луцького можна вважати своєрідним прообразом сучасних європейських самітів: «Якщо ми хочемо збагнути, як розбудовувалась європейська цивілізація, політичною частиною якою прагне сьогодні бути Україна, то потрібно вивчати не події останніх 10–20 років, а зазирнути щонайменше на тисячоліття вглиб історії. У Європі віддавна було заведено збиратися для обговорення найактуальніших проблем не лише самого континенту, а й прилеглих до нього регіонів. Тобто, географія обговорюваних питань завжди була доволі широкою [5].

Луцький з'їзд монархів залишив по собі особливу пам'ять. Навіть відбувши додому після його завершення, державні діячі того часу, котрі згодом стали знаковими історичними постатями, продовжили розвивати між собою взаємини, посилаючись на те, що відбулося під час цієї події. Очевидно, що долі держав і континентів не вирішуються в межах одного такого зібрання – скликаються наступні, й обговорення та перемовини тривають далі. Проте Луцький з'їзд монархів 1429 року, на думку багатьох науковців, посів належне місце в історії Європи. Особливою для своїх країн цю подію вважають представники наукових шкіл Польщі, Литви, Молдови, України [5].

На думку іншого дослідника Д. Ващука, особливе місце в історії Центральної та Східної Європи Луцький з'їзд монархів 1429 року посів, не в останню чергу, завдяки хроністові Яну Длугошу, який був особистим секретарем краківського єпископа Збігнева Олесницького (один із учасників з'їзду), й описав цю подію у своїй хроніці: «Попри те, що Ян Длугош не був учасником цієї події (на момент проведення з'їзду йому було всього

14–15 років), він досить ретельно й докладно зафіксував пряму мову короля польського Ягайла-Владислава та великого князя литовського Вітовта, записавши свідчення з вуст очевидця-учасника – самого польського короля. Тому його повідомлення можна вважати більш-менш достовірним» [5].

«Поряд із тим, що Луцький з'їзд монархів став насамперед масштабною політичною подією, залишається великий простір для вивчення історій повсякдення, які безпосередньо з ним пов'язані, – зауважує Дмитро Ващук. – Так, деякі дослідники ставили під сумнів розмах (і подекуди сам факт) цієї події, оскільки, з їхньої точки зору, на той час у Луцьку й околицях фізично неможливо було розмістити 15 тисяч осіб, котрі, згідно з різними писемними джерелами, прибули для участі у з'їзді. Але проблему вирішили досить ефективно і за зразком сучасного «зеленого туризму»: гостей розселили й годували у прилеглих до міста селах і селищах. Заробили на приїжджих усі, включно з шинкарями та повіями. Таких історій повсякдення досить багато і їх у світі зараз активно досліджують» [5].

Волинянин П. Троневиц називає з'їзд європейських монархів подією цікавою й важливою. Крім обговорення насущних політичних питань, на ньому мали коронувати Вітовта, і він уже був би не князем, а королем, що фактично означало би незалежність Литовсько-Руської держави. Проте освячену корону, яку везли у Лучеськ, по дорозі викрали поляки, котрі прагнули не допустити такого звеличення Вітовта та зовсім не прагнули вирішити проблеми волинської політичної еліти. Подальша історія цієї корони не відома, і від неї у Луцьку залишилася лише назва ресторану, який притулився до стін середньовічного Луцького замку [8].

З метою посилення інтересу до з'їзду європейських монархів 1429 року, у Луцьку в 2019 році презентували спеціальний просвітницький проект. Його назва – «1429: з'їзд європейських монархів у Луцьку». Як зазначила на презентації проекту тодішня начальник управління туризму і промоції Луцька К. Теліпська, дехто надає цій події надзвичайної ваги, інші – ставляться скептично. Але незаперечним є той факт, що для Луцька з'їзд європейських монархів став історичною віхою, адже після нього місто здобуло європейське визнання.

Виступаюча наголосила, що про подію з'їзду за останні два століття написано чимало наукових праць як українськими, так і іноземними авторами. Тема з'їзду стала сюжетом художніх книжок та полотен. Але повного розуміння значення та його історичної ваги досі немає. Для того, щоб зрозуміти епоху, в яку відбулась ця подія, її історичні, політичні, культурні передумови, управління туризму і промоції міста Луцька спільно з КП «Центр туристичної інформації та послуг», а також з Волинським краєзнавчим музеєм та його відділами, Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки, за підтримки краєзнавців та істориків і розпочав просвітницький проект публічних лекцій, екскурсій, виставок, квестів «1429: з'їзд європейських монархів у Луцьку». Упродовж року в лучан і гостей міста буде унікальна можливість дізнатись, для чого був організований з'їзд, чому він відбувся саме у Луцьку, про видатних особистостей того періоду, тогочасне суспільство, політику, релігію, культуру, музику, живопис, моду та кухню [7].

Одним із перших заходів у межах проекту «1429: з'їзд європейських монархів у Луцьку» стала лекція краєзнавці Т. Яцечко-Блаженко «Князь Вітовт Великий та його жінки». Жінки – це мати князя Вітовта, язичницька жриця Бірута, три його дружини і донька Софія [7].

У вересні 2019 року у Художньому музеї міста Луцька відбулася міжнародна наукова конференція «Луцький з'їзд 1429 р. на тлі епохи», у якій взяли участь 25 дослідників з

України, Білорусі та Польщі, а також два експерти у галузі культури із Франції та Ірландії [11, с. 219]. Детальна характеристика доповідей подається у статті В. Пришляка, опублікованій в «Українському історичному журналі» за 2020 рік [11]. Виступаючи наголошували на різних аспектах геополітичної ситуації у Європі в XV столітті, аналізували церковно-релігійні питання, розглядали передісторію з'їзду, висловлювали власні думки з приводу бажання Вітовта коронуватися. Завідувачка Музею історії Луцького братства О. Бірюліна покровоково відтворила хронологію тогочасних подій, наголосила на трьох основних причинах, чому саме Луцьк став місцем проведення з'їзду європейських монархів [11, с. 220–223].

У 2020 році волинські науковці почали ініціювати підготовку до відзначення 600-річчя Луцького з'їзду, організованого князем Вітовтом [1]. Однак розв'язана російським агресором повномасштабна війна проти України не дає змоги повноцінно підійти до вирішення цього питання. Звичайно, думки дослідників щодо значимості цієї події XV ст. неоднотайні. Однак безсумнівним залишається те, що постать князя Вітовта і з'їзд європейських монархів 1429 року відіграли помітну роль в історії Луцька, Волині загалом, і підготовка до відзначення річниці з часу його проведення могла б активізувати наукові дослідження означеної проблеми, сприяти появі нових літературних і мистецьких творів, урізноманітнити маркетингові стратегії щодо посилення туристичної привабливості міста, сприяти появі нових міжнародних креативних проєктів, що у загальному підсумку привело б до позитивних динамічних змін в питанні посилення ролі України у світовому політичному і культурному просторі.

Список літератури:

1. Бондаренко Г. Концептуальне бачення підготовки до святкування у 2029 році 600-річчя Луцького з'їзду. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*. Випуск XVI. Луцьк : Терези, 2020. С. 265–267.
2. Бондаренко Г., Гулько Г., Дем'янюк О. З'їзд монархів європейської середньовічної цивілізації у Луцьку в історії та культурі. *Літопис Волині*. 2019. № 20 С. 28–35.
3. З'їзд європейських монархів у Луцьку. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Луцьк середньовічний: яскраві моменти фестивалю «Князівський бенкет». 25 серпня 2019 р. Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/archive/lutsk-serednovichnyy-iaskravi-momenty-festyvaliu-kniazivskyuy-benket>.
5. Луцький з'їзд монархів 1429 року та його історико-політичне відлуння. 23.10.2019 р. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx>.
6. Луцьку 900 років. 1085–1985. Зб. док. і матеріалів / Упоряд. Н. Болдирєва та ін. Київ : Наукова думка, 1985. 302 с.
7. Малімон Н. Луцьк відроджує відчуття шляхетності. *День*. 2019. 17 січня. № 8–9.
8. Малімон Н. Презентація першого українського художнього твору про з'їзд монархів, який відбувся за князя Вітовта, відкрила нові сторінки «темних» століть історії. *День*. 2014. № 84.
9. Палій О. Історія України. 3-тє вид. Київ : К. І. С., 2017. 596 с.
10. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. 2-ге вид. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 493 с.
11. Пришляк В. Міжнародна наукова конференція «Луцький з'їзд 1429 р. на тлі епохи». *Український історичний журнал*. 2020. № 1. С. 219–223.

12. Русина О. В. Луцький з'їзд монархів 1429. *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. С. 314.
13. Садовнік Т., Бірюліна О., Баран В. Європейський з'їзд 1429 року в Луцьк. Луцьк : МП-Зоря, 2005. 32 с.
14. Чорна С. Знаки та символіка З'їзду європейських монархів у Луцьку 1429 року. *Голос України*. 2020. 10 червня.
15. Як у Луцьку відзначатимуть 590-ту річницю з'їзду європейських монархів. Режим доступу: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/iak-u-lutsku>.

УДК 929.52(477)

Крішан Акаш

«ЛИЦАРСЬКИЙ ЛЮД» В СИСТЕМІ КНЯЗІВСЬКОГО ДОМЕНУ: НА ПРИКЛАДІ САНГУШКІВ-КОВЕЛЬСЬКИХ ТА КУРЬСЬКИХ

На сьогодні соціально-економічна історія та історія різних прошарків суспільства Речі Посполитої в XV–XVII ст. є достатньо актуальною серед науковців. На посідання у цьому плані чільного місця претендує і тема дослідження витоків та шляхів формування на теренах Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), а пізніше й Речі Посполитої, особливого прошарку тогочасного населення – напівпривілейованого стану дрібного шляхетства, представники якого небезпідставно можуть вважатися східноєвропейським зразком західноєвропейського військового класу – рицарства. Якщо говорити про українські терени як складову частину ВКЛ, а потім і Речі Посполитої, то цей регіон є унікальним з-поміж інших інкорпорованих земель, оскільки саме тут чи не вперше відбувалася апробація і впровадження політичних, юридичних, економічних та соціальних реформ, що мало на меті утвердити новий напівшляхетський стан суспільства багатоетнічної країни. У цьому плані Ковельщина, як найзахідніша частина Волині та Овруччина як північна частина Полісся є дуже цікавим предметом для дослідження. Слід зазначити, що протягом XIX–XX ст. було написано чимало досліджень генези боярського стану на сучасних українських, білоруських та російських землях, які у XV–XVII ст. перебували у складі ВКЛ, а згодом і Речі Посполитої. У своїй роботі ми намагалися на основі максимально розширеного масиву джерел та літератури змодельовати повнобарвний образ замкових ленників-рицарів в загальному контексті історії вищезазначених держав на прикладі Ковельського маєтку (волості, староства) до кінця XVI ст.

З другої половини XV ст. обсяг шляхетських повинностей визначають земські уставні привілеї (грамоти), в яких юридично було закріплено основні обов'язки шляхти, особливо служилої, укладені ще за часів Великого князя Вітовта. У цих привілеях були задекларовані такі «служби», що їх мали відправляти бояри: передусім, це військова служба, а разом з цим супровід послів адміністрації великого князя та великих шляхтичів, несення «сторожі» на прикордонних теренах держави і поїздки з листами від своїх господарів до інших князів і панів. Земський привілей залишав за боярами право не бути покараними без судового слідства і не дозволяв воєводам чинити утиски служилій шляхті й скасовувати її колишні